

গোট - 9 : সংহত শিকন আৰু শিক্ষণ প্ৰক্ৰিয়া

টোকা

গাঠনি :

- 9.0 : প্ৰস্তাৱনা
- 9.1 : শিকন উদ্দেশ্যসমূহ
- 9.2 : সংহত শিকনৰ ধাৰণা
- 9.3 : সংহতকৰণ প্ৰক্ৰিয়া আৰু প্ৰকাৰ
 - 9.3.1 বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰত
 - 9.3.2 বিভিন্ন বিষয়ৰ মাজত
 - 9.3.3 বিষয় বহিৰ্ভূত ক্ষেত্ৰত
- 9.4 : শিকন দক্ষতা/অভিজ্ঞতাৰ সংহতকৰণৰ পৰিকল্পনা
- 9.5 : সংহত পাঠ্যপুথি আৰু সামগ্ৰী
- 9.6 : সংক্ষেপে জানি থওঁ আহক
- 9.7 : অগ্ৰগতিৰ মূল্যায়নৰ 'মডেল'ৰ উত্তৰ
- 9.8 : অনুমোদিত অধ্যয়ন আৰু প্ৰসঙ্গসূচী
- 9.9 : একক অন্তৰ অনুশীলনী

9.0 প্ৰস্তাৱনা

শ্ৰেণীকক্ষৰ শিক্ষা কাৰ্যাৱলীৰ লগত আমি সকলোৱেই পৰিচিত। বিদ্যালয়ৰ প্ৰতি কৰ্মদিনৰ মুঠ কৰ্মসময়ক সমান 40 বা 50 মিনিট সময়যুক্ত 6 টা বা 7 টা শ্ৰেণীসময় কাল বা পিৰিয়ডত ভাগ কৰা হয়। এই প্ৰতিটো শ্ৰেণী সময় কালত বা পিৰিয়ডত একোটা বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত কোনো বিষয়ৰ শিক্ষাদান কৰা হয় বা আলোচনা কৰা হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে, প্ৰথম পিৰিয়ডত ভাষা শিকোৱা হয়, দ্বিতীয় পিৰিয়ডত গণিত আৰু ইয়াৰ পৰৱৰ্তী পিৰিয়ডসমূহত বিজ্ঞান, সমাজ বিজ্ঞান আদি বিষয়সমূহ শিকোৱা হয়। শিক্ষকে শ্ৰেণী কাৰ্যাৱলীসমূহৰ সময়সূচী প্ৰস্তুতকৰণৰ সময়ত প্ৰত্যেক পিৰিয়ডৰ বাবে নিৰ্ধাৰিত বিষয়সমূহ নিৰ্ধাৰণ কৰে। এবাৰ এই সময়সূচী নিৰ্বাচন কৰাৰ পিছত দীৰ্ঘদিন ধৰি অতি কমেও 6 মাহমান পৰ্য্যন্ত অপৰিৱৰ্তনীয়ভাৱে এই সময়সূচী চলি থাকে আৰু বিশেষ পৰিস্থিতিৰ বাহিৰে শ্ৰেণীৰ পাঠদান এই সময়সূচী অনুযায়ী পৰিচালিত হয়।

স্বাভাৱিকতে, প্ৰতিটো শ্ৰেণীত প্ৰতিটো বিষয়ৰ পাঠদানৰ দায়িত্ব নিৰ্ধাৰিত শিক্ষকক প্ৰদান কৰা হয়। ইয়াৰ অৰ্থ হৈছে প্ৰতিটো পিৰিয়ডতে একোটা শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰসকলক বেলেগ বেলেগ শিক্ষকে বিভিন্ন বিষয় বা বিষয়বস্তু শিকায়। অৱশ্যে

টোকা

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

এই ক্ষেত্ৰত ব্যতিক্ৰমো দেখা যায়। যেতিয়া বিষয় অনুযায়ী শিক্ষকৰ সংখ্যা কম হয়, তেতিয়া এজন শিক্ষকে একেটা শ্ৰেণীতে প্ৰতিদিনে একাধিক পিৰিয়ডত পাঠদান কৰিব লগা হয়। শিক্ষাৰ্থীসকল, অপোনালোক সকলোৰে জানে যে আমাৰ দেশত অনেক প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ত এজন শিক্ষককেই একোটা শ্ৰেণীৰ সম্পূৰ্ণ শৈক্ষিক বছৰ দায়িত্ব অৰ্পণ কৰা হয়। তেওঁ সময়সূচী বিদ্বিত নকৰাকৈ, সেই শ্ৰেণীৰ বাবে নিৰ্ধাৰিত পাঠ্যক্ৰমৰ অন্তৰ্ভুক্ত সকলো বিষয়ৰ পাঠদানৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰে। এইখিনিতে এটা পৰিস্থিতি আপোনালোকৰ দৃষ্টিগোচৰ কৰা হ'ল—

পৰিস্থিতি - ১

শ্ৰীমতী ছাৰাহে এখন গ্ৰাম্য বিদ্যালয়ত চতুৰ্থ শ্ৰেণীৰ পাঠদান কৰে। তেওঁ 'খোৱাপানী' বিষয়ত এটা ক্লাচ লৈ আছিল। এই ক্ষেত্ৰত প্ৰত্যক্ষভাৱে পাঠদান কৰাৰ পৰিৱৰ্তে তেওঁ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক বিদ্যালয়ৰ খোৱাপানী ব্যৱস্থা বখা ঠাইলৈ লৈ গৈছিল। তেওঁ ছাত্ৰসকলক লগত তলত উল্লেখ কৰা কথাখিনি পাতিছিল।

শ্ৰীমতী ছাৰাহে : ছাত্ৰসকল, তোমালোকে খোৱাপানী পাবৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা সামগ্ৰীসমূহ পৰ্যবেক্ষণ কৰা আৰু ইয়াৰ বৰ্ণনা কৰা।

শিক্ষাৰ্থীসকল : এডাল কাঠৰ ষ্টেণ্ডত বখা এটা ডাঙৰ ঢাকনিযুক্ত পাত্ৰ, এটা বাল্টি দীঘল নালযুক্ত পাত্ৰ, চাৰিটা ষ্টিলৰ গিলাচ, এটুকুৰা চাবোন আৰু পাত্ৰটো আৰু গিলাচ চাফা কৰিবৰ বাবে এডাল ব্ৰাছ।

শ্ৰীমতী ছাৰাহে : আমি এতিয়া আজি বিদ্যালয়ত ব্যৱহাৰৰ বাবে পাত্ৰটোত ভাল খোৱাপানী ভৰাম। এই ক্ষেত্ৰত তোমালোকে মোক কোৱা, আমি কি কৰিম?

শিক্ষাৰ্থীসকল : আমি পাত্ৰটো আৰু বাল্টি চাফা কৰিম, ওচৰৰ নলীনাড বা কুৱাৰ পৰা পানী আনিম, এখন পৰিষ্কাৰ কাপোৰৰ টুকুৰাৰে পানীখিনি চেৰি পাত্ৰটো পূৰ কৰিম আৰু ইয়াৰ পিছত পাত্ৰটোত ঢাকনি দিম।

বিদ্যালয়ৰ পৰিস্থিতিৰ এই খোৱাপানীৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ লগত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল পৰিচিত আছিল। সেইবাবে তেওঁলোকে অতি উৎসাহেৰে প্ৰশ্নসমূহৰ উত্তৰ দিছিল।

শ্ৰীমতী ছাৰাহে : তোমালোকে প্ৰথমে পাত্ৰ আৰু বাল্টিটো কিয় ধুইছিলো?

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল : পৰিষ্কাৰ পাত্ৰত বখা পানী বেমাৰৰ বীজাণুমুক্ত কৰি ৰাখিবৰ বাবে তোমালোকে কি কৰা উচিত?

শ্ৰীমতী ছাৰাহে : পাত্ৰটোৰ খোৱাপানী বীজাণুমুক্ত কৰি ৰাখিবৰ বাবে তোমালোকে কি কৰা উচিত?

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল : নাদৰ পানীখিনি ফিল্টাৰ কৰি ঢাকি থ'ব লাগে।

ইয়াৰ পিছত চাৰাহে খোৱা পানী বখা ঠাইখিনিৰ চাৰিওকাষ কেনেদৰে পৰিষ্কাৰ কৰি ৰাখিব লাগে সেই সম্পৰ্কে ছাত্ৰসকলৰ লগত আলোচনা কৰিছিল। তাৰ পিছত

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

তেওঁ তেওঁৰ আলোচনা নলীনাৰ পৰা পানী আৰু পাত্ৰটো ভৰ্তি কৰালৈ পৰিৱৰ্তন কৰিছিল। যিহেতু বাল্টিকেইটা ডাঙৰ আছিল গতিকে ইয়াৰে পানী আৰু পাত্ৰত ভৰোৱাটো ছাত্ৰসকলৰ বাবে অসুবিধাজনক আছিল। সেইবাবে ছাৰাহে ছাত্ৰসকলৰ সুবিধাৰ বাবে চাৰিটা সমান আকাৰৰ সৰু পাত্ৰ আনিছিল। তেওঁ ছাত্ৰসকলৰ কেইটামান সাধাৰণ হিচাপ কৰিবলৈ দিছিল। তেওঁ ছাত্ৰসকলক কৈছিল পানীৰ পাত্ৰটো সম্পূৰ্ণৰূপে ভৰ্তি কৰিবৰ বাবে পাঁচবাল্টি পানীৰ প্ৰয়োজন আৰু ছাত্ৰসকলে তেওঁক ক'ব লাগে পাত্ৰটো ভৰ্তি কৰিবৰ বাবে সৰু পাত্ৰৰে কিমানবাৰ পানী ভৰাব লাগিব। এইক্ষেত্ৰত ছাত্ৰসকল এক চিন্তা উদ্বেগকাৰী প্ৰশ্নৰ সন্মুখীন হৈছিল।

এই ক্ষেত্ৰত কানুৱে পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছিল যে পানীৰ ডাঙৰ পাত্ৰটো সৰু পাত্ৰৰে পানী ভৰাই পাত্ৰটো পূৰ্ণ হ'বলৈ সৰু পাত্ৰৰে কিমানবাৰ পানী ভৰাব লাগিলে তাৰ সংখ্যা গণনা কৰিব লাগে। কিন্তু উমাই ক'লে যে একেলগে চাৰিজন ছাত্ৰই পাত্ৰটোত ধাতু পাত্ৰৰে পানী ভৰাব আৰু এইদৰে চাৰিজন ছাত্ৰই কিমানবাৰ পানী ভৰাই পাত্ৰটো পূৰ্ণ কৰিলে তাৰ সংখ্যাৰ হিচাপ ৰাখিব। এই সংখ্যাটোক চাৰিৰে পূৰণ কৰি প্ৰয়োজনীয় ফলাফল বা উত্তৰ লাভ কৰিব পৰা যাব। আনহাতে কমলে কিছু সময় চিন্তা কৰি ক'লে যে বাল্টিটো ভৰ্তি কৰিবলৈ সৰুপাত্ৰৰে কিমানবাৰ পানী ভৰাব লাগিব। এই সংখ্যাটো হিচাপ কৰি উলিয়াব পাৰিলে এই সংখ্যাটোক পাছৰে পূৰণ কৰি সহজে প্ৰয়োজনীয় উত্তৰ বা ফলাফলটো পোৱা যাব।

শিশুসকলে যেতিয়া পাত্ৰটো চাফা কৰা আৰু পানী ভৰ্তি কৰাত ব্যস্ত আছিল, তেতিয়া শ্ৰীমতী মীনা আৰু চাহানাই 'পানী; পানী..... বুলি এটা গান গাইছিল আৰু অন্যান্য ছাত্ৰসকলে সমবেতভাৱে তেওঁলোকৰ লগত অংশগ্ৰহণ কৰিছিল। শ্ৰেণীৰ অন্তত শ্ৰীমতী চাৰাহে তলত দিয়া তিনিটা কাৰ্য সম্পাদন কৰিবলৈ দিছিল—

- বিশুদ্ধ খোৱাপানী সংগ্ৰহৰ উপায়সমূহ কি কি ?
- যদি চাৰিজন ছাত্ৰই ২০ মিনিটত পানীৰ পাত্ৰটো ভৰ্তি কৰিব পাৰে, তেন্তে পাছজন ছাত্ৰক একেই হাৰত পাত্ৰটো ভৰ্তি কৰিবলৈ কিমান সময় লাগিব ?
- শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰসকলৰ খোৱাপানী সংগ্ৰহ আৰু সংৰক্ষণৰ লগত জড়িত কাৰ্যসমূহৰ বিষয়ে ২৫টা বাক্যত বৰ্ণনা কৰা।

আপোনালোক সকলো নিশ্চয় সহমত যে শ্ৰীমতী চাৰাহে গতানুগতিক বিষয়ভিত্তিক শ্ৰেণী কাৰ্যাৱলীৰ বিপৰীতে শিকন আৰু শিকনৰ ক্ষেত্ৰত বাস্তৱ জীৱন ভিত্তিক অভিজ্ঞতাৰ ওপৰত অধিক নিৰ্ভৰ কৰিছিল। তেওঁ খোৱাপানীক মূল বিষয় হিচাপে লৈছিল যিটো শ্ৰেণীৰ শিশুসকলৰ বাস্তৱ জীৱনৰ ক্ষেত্ৰত যথেষ্ট অৰ্থপূৰ্ণ আৰু পৰিচিত আছিল। বাস্তৱ জীৱনৰ মূৰ্ত অভিজ্ঞতাৰ ভিত্তিত তেওঁ বিভিন্ন বিষয়ৰ

টোকা

টোকা

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰৰ অনেক ধাৰণা উপস্থাপন কৰিছিল যিবোৰ মূল বিষয়ৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত যথেষ্ট প্ৰাসঙ্গিক আছিল আৰু সেইবাবে শিক্ষার্থীসকলৰ বাবে অৰ্থপূৰ্ণ হৈ উঠিছিল। এইটো হৈছে সংহত শিকন সংঘটিত হোৱা এটা পৰিস্থিতিৰ সাধাৰণ উদাহৰণ। সাধাৰণতে ব্যৱহৃত বিষয়ভিত্তিক ব্যৱস্থা, শিক্ষার্থীসকলৰ বাবে বিশেষভাৱে প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ৰ চালুকীয়া শিশুসকলৰ বাবে যথেষ্ট প্ৰাসঙ্গিক আৰু অৰ্থপূৰ্ণ।

এই এককত আমি সংহত শিকনৰ মৌলিক বৈশিষ্ট্য আৰু ইয়াৰ প্ৰকাৰ সমূহৰ বিষয় আলোচনা কৰো আহক। ইয়াৰ ফলত আপোনালোকে শ্ৰেণীকক্ষত এই সংহত শিকন ব্যৱস্থা প্ৰয়োগ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব।

এই এককটো সম্পূৰ্ণকৰণ আৰু ইয়াৰ বাবে আপোনালোকক ৭ ঘণ্টাৰ অধ্যয়নৰ সময়ৰ প্ৰয়োজন হ'ব।

9.1 শিকন উদ্দেশ্যাবলী :

এই এককটো সম্পূৰ্ণ কৰাৰ পিছত আপোনালোক সক্ষম হ'ব—

- সংহত শিকনৰ ধাৰণা, ইয়াৰ প্ৰয়োগ আৰু প্ৰাসঙ্গিকতা ব্যাখ্যাৰ বাবে।
- সমন্বয়নৰ বা সংহতকৰণৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰ আৰু অৰ্থপূৰ্ণ শিকনত ইয়াৰ ব্যৱহাৰ সম্পৰ্কে বৰ্ণনা কৰিবলৈ।
- এটা বিষয়ৰ ক্ষেত্ৰত আৰু বিভিন্ন বিষয়ৰ মাজত সংহত শিকন আৰু অভিজ্ঞতাৰ কৌশল ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ।
- সংহত পাঠ্যপুথি আৰু শিকন সামগ্ৰীৰ চিনাক্তকৰণ কৰিবলৈ।

9.2 সংহত শিকনৰ ধাৰণা

প্ৰথমতে আমি তলত উল্লেখ কৰা পৰিস্থিতিটো বিচাৰ কৰি চাওঁ আহক—

পৰিস্থিতি : ২

একেটা চতুৰ্থ শ্ৰেণীতে শ্ৰীমতী সুষমাই বিজ্ঞানৰ পাঠদান কৰে আৰু চোফিয়াই ভাষাৰ পাঠদান কৰে। যি সময়ত সুষমাই উদ্ভিদৰ বিভিন্ন অংশসমূহৰ বৈশিষ্ট্য পঢ়াই আছিল, সেই সময়ত চোফিয়াই পাঠ্যপুথিৰ অন্তৰ্গত এটা কবিতাৰ সাহায্যত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্য্য উপলব্ধিৰ মনোভাৱৰ বিকাশ সাধনৰ বাবে যত্ন কৰিছিল। এদিন তেওঁলোক দুয়োগৰাকীয়ে বিজ্ঞান আৰু কবিতাৰ শ্ৰেণী দুটা একেলগে লোৱাৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিছিল। এইক্ষেত্ৰত তেওঁলোকে নিৰ্বাচন কৰি লোৱা বিষয়বস্তু আছিল 'ফুল'। তেওঁলোকে পাঠৰ বিশদ পৰিকল্পনা কৰি ঠিক

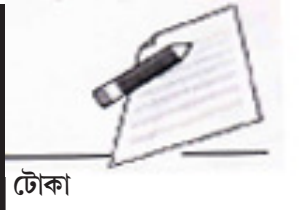
শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

কৰিছিল যে সুষমাই বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ যুগ্ম ফুল আৰু এটা উভয়লিঙ্গী ফুল (সম্পূৰ্ণ ফুলৰ)-ৰ বিভিন্ন অংশৰ বিষয়ে পাঠদান কৰিব আৰু চোফিয়াই কবিতা আবৃত্তি কৰি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ ফুলৰ সৌন্দৰ্য্য উপলব্ধিত সহায় কৰিব। কিন্তু এক দুৰ্ঘটনাবশতঃ চোফিয়া সেই শ্ৰেণীটোত উপস্থিত থাকিব নোৱাৰিলে। ফলত শ্ৰীমতী সুষমাই উভয়ৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰা নিৰ্ধাৰিত পূৰ্ব পৰিকল্পনা অনুযায়ী শ্ৰেণীটোত অকলেই পাঠদান কৰিব লগা হয়।

ওপৰত উল্লেখ পৰা পৰিস্থিতিটো অসম্ভৱ যেন লাগে। কিন্তু শ্ৰীমতী সুষমাই সংহত শিকন প্ৰক্ৰিয়া এইক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰ কৰিছিল।

সংহত শিকন আৰু শিক্ষনৰ প্ৰসঙ্গত বিভিন্ন পৰিভাষা ব্যৱহাৰ কৰা হয়, যেনে : ‘সংহত পাঠ্যক্ৰম, আন্তঃ বিষয়ক শিক্ষণ, বহু বিষয়ক শিক্ষণ, ‘নিৰ্ধাৰিত বিষয়ভিত্তিক শিকন, ‘অতিক্ৰিয়া ভিত্তিক শিক্ষণ’ ইত্যাদি। এতিয়া আমি সংহত শিকন আৰু সংহত পাঠ্যক্ৰমৰ বিষয়ে গৱেষণাকাৰীসকলে আগবঢ়োৱা কেইটামান সংজ্ঞা আলোচনা কৰো আহক।

- সংহত অধ্যয়ন হৈছে— শিশুসকলে তেওঁলোকৰ পৰিৱেশৰ কিছুমান দিশৰ লগত আন বিভিন্ন বিষয়ক সম্পৰ্কিত কৰি বিস্তৃতভাৱে জ্ঞানৰ অনুসন্ধান কৰা এক ব্যৱস্থা (Humphreys, Postand Ellis, 1981.p.II)
- সংহত শিকনে ‘অধ্যয়নৰ বৃহত্তৰ ক্ষেত্ৰৰ প্ৰতি দৃষ্টি ৰাখি বিভিন্ন বিষয়ৰ পৰিসীমা ভেদ কৰি, পাঠ্যক্ৰমৰ বিভিন্ন দিশৰ মাজত অৰ্থপূৰ্ণ সম্পৰ্ক স্থাপন কৰি সংগঠিত কৰা এক শিক্ষা ব্যৱস্থাক নিৰ্দেশ কৰে (Shoe maker, 1989, P.5)
- জেকবছ (Jacobs)-এ সংহতবা আন্তঃবিষয়ৰ শিকনৰ সংজ্ঞা ভাঙি ধৰি কৈছিল যে ‘ই হৈছে কোনো এটা কেন্দ্ৰীয় মূল বিষয়, সমস্যা, বিষয়বস্তু বা অভিজ্ঞতা পৰীক্ষা কৰি চাবৰ বাবে পদ্ধতি বিজ্ঞান আৰু একাধিক বিষয়ৰ ভাষা সচেতনভাৱে প্ৰয়োগ কৰাৰ এক জ্ঞানমূলক দৃষ্টিভঙ্গী আৰু পাঠ্যক্ৰম ব্যৱস্থা।’ (1989, P.8)
- সংহত পাঠ্যক্ৰম হৈছে শিক্ষাদানৰ এনে এক উপায় যাৰ দ্বাৰা বিভিন্ন বিষয়ৰ মাজত থকা সীমাসমূহ দূৰ কৰা হয় আৰু শিকনক শিক্ষার্থীৰ বাবে অধিক অৰ্থপূৰ্ণ কৰি তোলা হয়। এই ধাৰণাটো এনে ‘বিদ্যালয় জীৱন’ বা অধিক গতানুগতিক ক্ষেত্ৰ শিক্ষার্থীয়ে নিজে চিনাক্ত, কৰিব পৰা কোনো মূল বিষয় বা ‘সংগঠন কেন্দ্ৰ’ৰ ভিত্তিত শিক্ষাদান কৰা। (Beena, 1977, PP 13-19)
- সাধাৰণভাৱে, সংহত পাঠ্যক্ৰম বা সংহত শিকনৰ সংজ্ঞাসমূহে তলত উল্লেখ কৰা বিষয়সমূহ সামৰি লয়।

টোকা

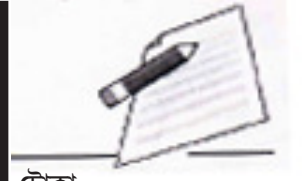

টোকা

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

- বিভিন্ন বিষয়ৰ সমন্বয় : ইয়াত বিষয়বস্তু আৰু কাৰ্যাৱলীসমূহৰ স্বাভাৱিক ধাৰাবাহিকতা ৰক্ষাৰ বাবে শিক্ষার্থীৰ পূৰ্ব অভিজ্ঞতা আৰু বাস্তৱ জীৱনৰ লগত সম্পৰ্ক স্থাপনৰ যোগেদি একাধিক পাঠ্যক্ৰমৰ ক্ষেত্ৰক সংযোজিত কৰা হয়।
- পাঠ্যপুথিৰ বাহিৰৰ উৎস : সংহত শিকনৰ বিষয় শিক্ষার্থীৰ প্ৰত্যক্ষ আৰু বাস্তৱ জগতৰ অভিজ্ঞতাৰ লগত জড়িত হোৱা বাবে, শ্ৰেণীৰ পাঠদান বিমূৰ্ত আৰু পাঠ্যপুথিৰ বাহিৰৰ সংঘটিত হয়।
- বিভিন্ন ধাৰণাৰ মাজৰ সম্পৰ্ক : বিষয়বস্তুৰ সামগ্ৰিক ধাৰণা প্ৰদানৰ বাবে সংহত পাঠ প্ৰস্তুতকৰণৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰা ধাৰণাসমূহৰ মাজত আন্তঃসম্পৰ্ক স্থাপন কৰা হয়। শিক্ষার্থীসকলৰ বাবে বিচ্ছিন্ন সম্পৰ্কহীন ধাৰণা সমূহতকৈ এই সামগ্ৰিক ধাৰণা অধিক গুৰুত্বপূৰ্ণ।
- সংগঠনৰ নীতি হিচাপে মূল বিষয়ৰ একক : সম্পৰ্কযুক্ত ধাৰণা সমূহৰ সমন্বয় নিশ্চিতভাৱে শিক্ষার্থীৰ পৰিচিত কোনো এটা ‘মূল বিষয়’ যেনে— ‘পানী’, ‘জুই’, ‘পৰিৱেশ’, ‘নিৰ্বাচন’ ইত্যাদিৰ ভিত্তিত সম্পাদন হয়।
- প্ৰকল্পৰ ওপৰত গুৰুত্ব : একোটা প্ৰকল্প শিক্ষার্থীৰ কোনো এটা সামাজিক সমস্যা আৰু স্বাভাৱিক পৰিৱেশত সম্পাদনৰ লগত জড়িত। প্ৰকল্প সম্পূৰ্ণকৰণৰ বাবে শিক্ষার্থীসকলে দলীয়ভাৱে কাম কৰে। তেওঁলোকে বাস্তৱ জীৱনৰ কোনো এটা সমস্যা সমাধানৰ বাবে তেওঁলোকৰ বিভিন্ন বিষয়ৰ জ্ঞান আৰু অভিজ্ঞতাসমূহৰ মাজত সংযোগ স্থাপন কৰে।
- নমনীয় সময়সূচী : সংহত শিক্ষণ-শিকনক শ্ৰেণী সময়সূচীৰ নিৰ্ধাৰিত পিৰিয়দৰ মাজত আৱদ্ধ ৰাখিব নোৱাৰি। বিভিন্ন বিষয়ৰ ধাৰণাসমূহৰ মাজত সমন্বয়ৰ যোগেদি পাঠদান কৰোতে সময় আৰু স্থান উভয় দিশৰ ক্ষেত্ৰতেই যথেষ্ট স্বাধীনতাৰ প্ৰয়োজন হয়।
- ছাত্ৰৰ নমনীয় দল বন্ধন : শিক্ষার্থীসকলৰ বাবে সংহত শিকন অধিক অৰ্থপূৰ্ণ আৰু কাৰ্যকৰী বিধৰ কৰি তুলিবৰ বাবে শিক্ষার্থীৰ আগ্ৰহ আৰু পছন্দ অনুযায়ী নমনীয়ভাৱে ভিন্নধৰ্মী নমনীয় দল বন্ধন ব্যৱস্থা কৰিব লাগে। ভিন্নমুখী শিকনে স্বাভাৱিক আৰু সমন্বিত দল ভিত্তিক শিকনত বিশেষভাৱে সহায় কৰে।

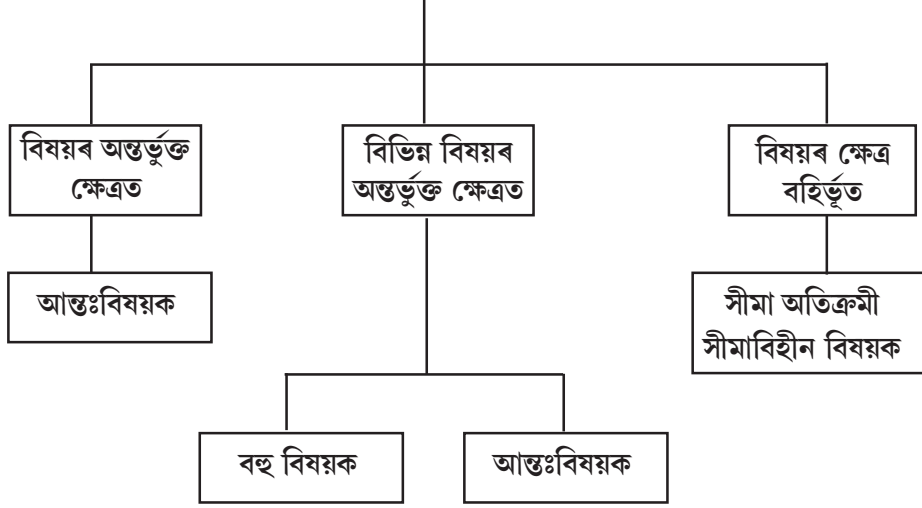
মূল্যায়ন : সংহত শিক্ষণ আৰু গতানুগতিক বিষয়কেন্দ্ৰিক শিক্ষণৰ মাজত অতি কমেও তিনিটা পাৰ্থক্য উল্লেখ কৰা—

টোকা

9.3 সমন্বয়ৰ প্ৰক্ৰিয়া আৰু প্ৰকাৰ :

সমন্বয়নক তলৰ চিত্ৰ-১৩ দিয়া ধৰণৰে চাৰিটা ভাগত ভাগ কৰিব পৰা যায়—

চিত্ৰ নং : 13

9.3.1 বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰত সমন্বয়ন :

এটা বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰত সমন্বয়ন :

এটা বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰ বা আন্তঃবিষয়ক সমন্বয়ন হৈছে এনে এক প্ৰক্ৰিয়া য'ত একেটা বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্তি জ্ঞান আৰু দক্ষতাসমূহ শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াত পৰস্পৰ সংযোজিত কৰা হয়। আন কথাত ক'বলৈ গ'লে ই হৈছে একেটা বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত বিষয়বস্তু সংযোজিত কৰাৰ প্ৰক্ৰিয়া।

উদাহৰণ স্বৰূপে —

- ভাষা শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত, পঠন, শিক্ষণ আৰু কথন যোগাযোগ কৌশলক গল্প কোৱাৰ মাধ্যমেৰে সংযুক্ত কৰিব পৰা যায়।
- দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ পৰিৱেশ অধ্যয়নত, 'পৰিয়াল', 'ওচৰচুবুৰীয়া', 'উৎসৱ', 'জীৱিকা' ইত্যাদি অনেক বিষয় 'গাঁৱত আমাৰ জীৱন'ৰ ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক প্ৰাসংগিকতা সম্পৰ্কৰ আলোচনাৰ প্ৰসংগত সম্পৰ্কিত কৰিব পৰা যায়।
- গণিতত শতাংশ, দশমিক., সূত উলিওৱা ইত্যাদিৰ ধাৰণাসমূহ লাভ-লোকচান শিকাৰ ক্ষেত্ৰত সংযুক্ত কৰিব পৰা যায়।

9.3.2 বিভিন্ন বিষয়ৰ মাজত সমন্বয়ন :

শিক্ষণ-শিকনৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ সময়ত দুটা বা ততোধিক বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰৰ

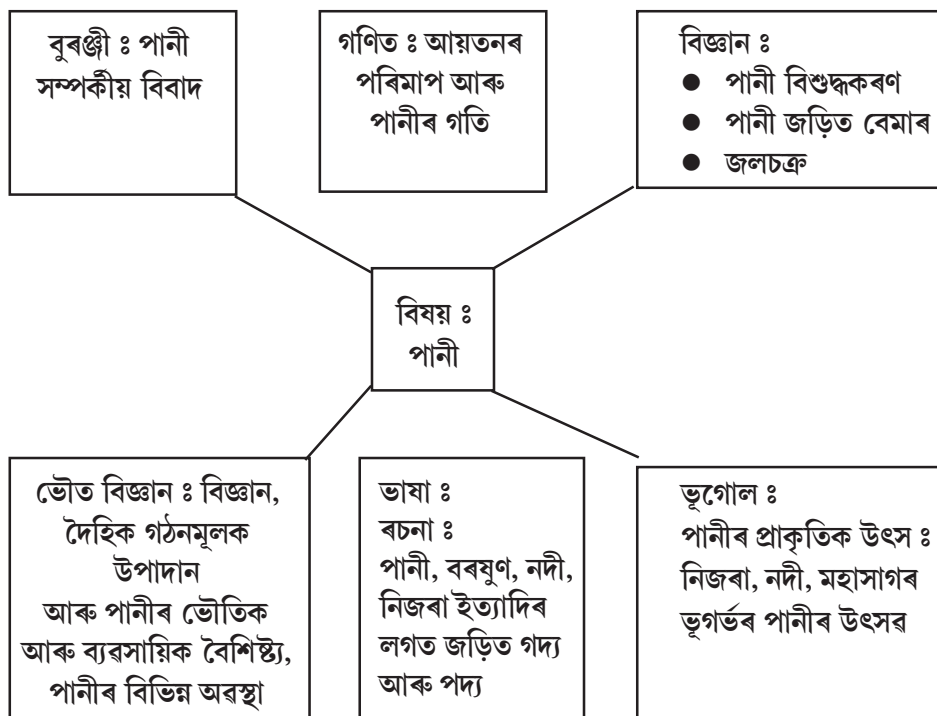

টোকা

শিশুৱে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

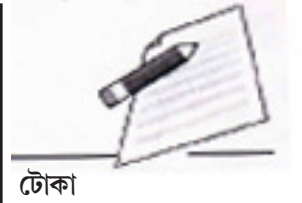
জ্ঞান আৰু দক্ষতা সমূহ দুটা প্ৰকাৰে সংহত কৰিব পৰা যায়— (১) বহু বিষয়ক সমন্বয়ন আৰু (২) আন্তঃবিষয়ক সমন্বয়ন।

বহু বিষয়ক সমন্বয়ন : বহু বিষয়ক সমন্বয়নৰ ক্ষেত্ৰত বিভিন্ন বিষয়সমূহৰ অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰসমূহ সুনিৰ্ধাৰিত বা বিশেষীকৃত। কিন্তু, পৰস্পৰৰ মাজত পৰিলক্ষিত অৰ্থপূৰ্ণ সম্পৰ্কৰ ভিত্তিত পাঠদানৰ সময়ত এই বিষয়সমূহ সংযুক্ত কৰা হয়। বিভিন্ন বিষয়ৰ এটাৰ লগত আন এটাৰ সম্পৰ্ক আৰু এটা লগত আন বিষয়ৰ সম্পৰ্ক ব্যাখ্যাৰ মূল বিষয়, উদাহৰণ স্বৰূপে ‘পানী’ৰ লগত সম্পৰ্ক স্থাপন তলৰ ৭.২ চিত্ৰত দেখুওৱা হ’ল—

আন্তঃ বিষয়ক সমন্বয়ন : আন্তঃ বিষয়ক সমন্বয়ন একাধিক বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰৰ পাৰস্পৰিক নিৰ্ভৰশীল বা সাধাৰণ জ্ঞান আৰু দক্ষতাৰ পঠদান প্ৰক্ৰিয়াৰ সময়ত সংহত কৰাৰ এক প্ৰক্ৰিয়া। উদাহৰণ স্বৰূপে, সংগীত, ভাস্কৰ্য, চিত্ৰকলা আৰু নৃত্যৰ লগত সংহত কৰি গণিত আৰু বিজ্ঞানৰ অনেক ধাৰণা আয়ত্ব কৰিব পৰা যায়।

বিষয় ক্ষেত্ৰ বহিৰ্ভূত সমন্বয়ন : বিষয়ৰ ক্ষেত্ৰ বহিৰ্ভূত বা বিষয়ৰ সীমাবিহীন সমন্বয়ন হৈছে এনে এক প্ৰক্ৰিয়া যাৰ দ্বাৰা ছাত্ৰৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ অভিজ্ঞতাৰ লগত বিভিন্ন বিষয়ৰ ক্ষেত্ৰক সংযুক্ত কৰি জ্ঞান আৰু দক্ষতা আয়ত্ব কৰা হয়। আন কথাত ক’বলৈ গ’লে সীমাবিহীন সমন্বয়নৰ ক্ষেত্ৰত বাস্তৱ জীৱনৰ প্ৰসঙ্গত আন্তঃবিষয়ক আৰু বিষয়ভিত্তিক দক্ষতাৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে, প্ৰকল্প ভিত্তিক শিকন আৰু শিক্ষণ। এই প্ৰকল্পভিত্তিক শিকনত ছাত্ৰসকলে এটা স্থানীয় সমস্যা সমাধান কৰিবলৈ যাওঁতে আৰু অনুসন্ধান আৰু সমস্যা সমাধান প্ৰক্ৰিয়াৰ মাধ্যমেৰে বিভিন্ন ধাৰণা আয়ত্ব কৰে।

টোকা

9.3.4 সমন্বয়ৰ তিনিটা ব্যৱস্থাৰ তুলনা আৰু পাৰ্থক্য

সমন্বয়নৰ তিনিটা ব্যৱস্থাৰ মাজত তুলনা আৰু পাৰ্থক্য তলৰ তালিকাত (তালিকা-১) দেখুওৱা হ'ল।

তালিকা - ৫

তিনি প্ৰকাৰৰ সমন্বয়নৰ তুলনা

বিষয়ৰ সীমা অতিক্ৰমী

	বহু বিষয়ক	আন্তঃবিষয়ক	সীমাবিহীন বিষয়ক
সংগঠনৰ কেন্দ্ৰ	<ul style="list-style-type: none"> এটা মূল বিষয়ৰ ভিত্তিত সংগঠিত কৰা বিভিন্ন বিষয়ৰ বিচাৰমান 	<ul style="list-style-type: none"> বিষয়ভিত্তিক বিচাৰকৰণৰ দ্বাৰা সংস্থাপিত আন্তঃবিষয়ক দক্ষতা আৰু ধাৰণা 	<ul style="list-style-type: none"> বাস্তৱ জীৱনৰ প্ৰসঙ্গ। ছাত্ৰৰ প্ৰশ্নসমূহ
জ্ঞানৰ ধাৰণা	<ul style="list-style-type: none"> বিভিন্ন বিষয়ৰ সংগঠনৰ দ্বাৰা উৎকৃষ্ট জ্ঞান লাভ কৰিব পৰা যায়। এটা শুদ্ধ উত্তৰ এটা সত্য 	<ul style="list-style-type: none"> বিষয় সমূহ এটা সাধাৰণ ধাৰণাৰ দ্বাৰা সংযুক্ত। দক্ষতা আৰু জ্ঞান সামাজিকভাৱে গঠন হয় বুলি ভবা হয়। বহুত শুদ্ধ উত্তৰ 	<ul style="list-style-type: none"> সকলো জ্ঞান পৰস্পৰ সম্পৰ্কিত আৰু নিৰ্ভৰশীল বহুত শুদ্ধ উত্তৰ জ্ঞানক অন্তৰতী আৰু অনিৰ্ধাৰিত বুলি বিবেচনা কৰা হয়।
বিষয়ৰ ভূমিকা	<ul style="list-style-type: none"> বিষয়ৰ স্বীকৃত প্ৰক্ৰিয়া সমূহক অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলি বিচাৰ কৰা হয়। বিষয়ৰ লগত জড়িত বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ দক্ষতা আৰু ধাৰণা সমূহ শিকোৱা হয়। 	<ul style="list-style-type: none"> আন্তঃবিষয়ক দক্ষতা আৰু ধাৰণাসমূহৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হয়। 	<ul style="list-style-type: none"> ই চহা কৰিলে বিষয়সমূহ চিনাক্তকৰণ কৰিব পাৰিলেও বাস্তৱ জীৱন পৰিস্থিতি ক অধিক প্ৰাধান্য দিয়া হয়।
শিক্ষকৰ ভূমিকা	<ul style="list-style-type: none"> সহায়কাৰী বিশেষজ্ঞ 	<ul style="list-style-type: none"> সহায়কাৰী বিশেষজ্ঞ/বহু বিষয়ত বিশাৰদ বা দক্ষ 	<ul style="list-style-type: none"> সহ-পৰিকল্পনাকাৰী সহ-শিক্ষাৰ্থী
আৱশ্ৰুণিৰ স্থান	<ul style="list-style-type: none"> বিষয়ভিত্তিক বিচাৰমাল আৰু স্বীকৃতি প্ৰক্ৰিয়া 	<ul style="list-style-type: none"> আন্তঃবিষয়ক যোগাযোগ জনা/কৰা/হোৱা 	<ul style="list-style-type: none"> শিক্ষাৰ্থীৰ প্ৰশ্ন আৰু চিন্তাৰ উদ্বোধকাৰী বিষয়সমূহ বাস্তৱ জগতৰ পৰিস্থিতি
সমন্বয়নৰ যাত্ৰা	পৰিমিত	মধ্যমীয়া/তীব্ৰ	দৃষ্টান্তমূলক পৰিৱৰ্তন

টোকা

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

মূল্যায়ন 2 : বহু বিষয়ক সমন্বয়ন আৰু বিষয়ৰ সীমাবিহীন অতিক্ৰমী সমন্বয়নৰ
প্রতি কমেও দুটা পাৰ্থক্য লিখা।

9.4 সংহত শিকনৰ পৰিকল্পনা

একক - ৮, ব্লক - ২-৩ পাঠ পৰিকল্পনা আৰু একক পৰিকল্পনাৰ বিষয়ে আমি
বিশদভাৱে আলোচনা কৰিছো। এই অংশত আমি বিষয়কেন্দ্ৰিক, বিষয়ৰ মাজত
আৰু বিষয়ৰ বহিৰ্ভূত ক্ষেত্ৰত সংহত পৰিকল্পনাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰো আহক।

9.4.1 বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰত সমন্বয়ন :

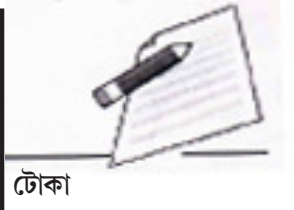
শ্ৰেণীত আপোনালোকে কেতিয়াবা কোনো এটা নিৰ্দ্ধাৰিত বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত
কোনো বিষয়ৰ লগত জড়িত ধাৰণাসমূহ সমন্বয় কৰাৰ কথা চিন্তা কৰেনে ?

স্বাভাৱিকতে আমি এটা বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰৰ মাজত সমন্বয়নৰ
সম্ভাৱনীয়তাৰ কথা চিন্তা নকৰো আৰু পাঠ্যপুথিৰ ধাৰণাসমূহ যিদৰে দিয়া থাকে
সম্পূৰ্ণ সেইদৰেই ইয়াক উপস্থাপন কৰিব বিচাৰো। ধৰি লোৱা হ'ল, আপুনি
চতুৰ্থ শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰসকলক বিজ্ঞান বিষয়ৰ “জীৱিত আৰু নিৰ্জীৱ বস্তুৰ বিষয়ে
পঢ়াইছে। এই বিষয়টোৰ লগত অনেক ধাৰণা জড়িত হৈ আছে, যেনে : প্ৰজনন
গতিশীলতা, আহাৰ আৰু জৈৱ ৰাসায়নিক পৰিৱৰ্তন ইত্যাদি দিশৰ পৰা জীৱিত
আৰু নিৰ্জীৱৰ পাৰ্থক্য আৰু অন্যান্য ধাৰণা, যেনে : পৰিৱেশৰ জীৱ আৰু নিৰ্জীৱ
উপাদানসমূহৰ মাজৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক ভাৰসাম্যতা, জনসংখ্যাৰ বৃদ্ধিৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত
প্ৰাকৃতিক সম্পদসমূহৰ অৱক্ষয় আৰু সংৰক্ষণ ইত্যাদি। আপোনালোকে দেখিবলৈ
পায় যে এটা বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত বিভিন্ন বিষয়বস্তুসমূহ অনেক ক্ষেত্ৰত উদ্দেশ্যগত
দিশৰ পৰা এটা আন এটাৰ লগত সম্পৰ্কযুক্ত। গতিকে শিক্ষকে এই সম্পৰ্কযুক্ত
ধাৰণাসমূহ শ্ৰেণীবদ্ধ কৰি শ্ৰেণীত আলোচনা কৰিলে শিক্ষার্থীয়ে বিষয়বস্তুসমূহৰ
সম্পৰ্কে সামগ্ৰিক আৰু অৰ্থপূৰ্ণ শিক্ষা লাভ কৰিব পাৰে। গতিকে শিকনৰ অপ্ৰয়োজনীয়
পুনৰাবৃত্তি দূৰ কৰিবৰ বাবে আৰু শিকনক অৰ্থপূৰ্ণ কৰি তুলিবৰ বাবে বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত
সাদৃশ্যযুক্ত বিষয়বস্তুসমূহৰ মাজত সম্পৰ্ক স্থাপন কৰিব লাগে।

- প্ৰত্যেক বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰৰ শিকনৰ নিৰ্দ্ধাৰিত প্ৰকৃতি নিৰ্ধাৰণ কৰা।
- বিশেষ বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত প্ৰতিটো বিষয়বস্তুৰ লগত জড়িত
দক্ষতা/ফলশ্ৰুতিসমূহ নিৰ্ধাৰণ কৰা।
- আপুনি পাঠদানৰ বাবে পৰিকল্পনা কৰা নিৰ্দ্ধাৰিত বিষয়বস্তুৰ লগত জড়িত
জ্ঞান আৰু দক্ষতাসমূহৰ পাৰদৰ্শিতা/ফলশ্ৰুতিসমূহ চিনাক্ত কৰা।
- নিৰ্দ্ধাৰিত বিষয়বস্তুৰ পাঠদানৰ পৰিকল্পনা কৰোতে শিকন অভিজ্ঞতাসমূহ
যিমান দূৰ সম্ভৱ শিক্ষার্থীৰ বাস্তৱ জীৱনৰ অভিজ্ঞতাৰ লগত সম্পৰ্কযুক্ত
কৰা।

শিশুৱে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

উদাহৰণস্বৰূপে, দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ পৰিৱেশ অধ্যয়ন বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত বিভিন্ন ধাৰণাসমূহৰ সমন্বয়নৰ বিভিন্ন পৰ্যায় আৰু প্ৰক্ৰিয়াসমূহ তলৰ তালিকা-২ত বিতং ব্যাখ্যা কৰি দেখুওৱা হৈছে। এই পৰিকল্পনা হৈছে সমন্বয়ন ব্যৱস্থাৰ পৰিকল্পনা প্ৰক্ৰিয়াৰ এটি নমুনা। সমন্বয়নৰ উদ্দেশ্যৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি আপোনালোকে বাঞ্ছিত শিকন পাৰদৰ্শিতা বা সক্ষমতাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত উপযুক্ততা বিচাৰ কৰি পৰিকল্পনাৰ বিভিন্ন পৰ্যায়সমূহ নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰিব।

টোকা

তালিকা-২ : দ্বিতীয় শ্ৰেণী পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ সমন্বয়		
বিষয়বস্তু	পাৰদৰ্শিতা	পাৰদৰ্শিতাৰ সমন্বয়ন প্ৰক্ৰিয়া
‘গাঁৱৰ উৎসৱ’ (মোৰ পৰিয়ালৰ লগত মোৰ ওচৰ-চুবুৰীয়াৰ সমন্বয়ন।)	<ul style="list-style-type: none"> পৰিয়ালৰ বিভিন্ন সদস্য-সকলৰ কামসমূহ চিনাক্ত কৰা। পৰিয়ালক সহায় কৰিবৰ বাবে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ বিভিন্ন কামসমূহ বিচাৰ কৰা। ওচৰ-চুবুৰীয়াৰ গুৰুত্বসমূহ চিনাক্ত কৰা বিভিন্ন সামাজিক অনুষ্ঠানক চিনি পোৱা। 	<ul style="list-style-type: none"> গাঁৱৰ উৎসৱত তোমালোকে কি দেখিবলৈ পোৱা ? ইয়াৰ কামসমূহ কোনে সংগঠিত কৰে ? উৎসৱত গাঁৱৰ সকলো লোকে একে কামকে কৰেনে ? পৰিয়ালৰ বিভিন্ন সদস্যসকলৰ নামবোৰ কোৱা আৰু তেওঁলোকে দিনত কি কি কাম কৰে ? তেওঁলোকে সকলোৱে একেই কাম কৰেনে ? যদি নকৰে কোনে কি কাম কৰে ? তুমি ঘৰত কি কাম কৰা ? তোমাৰ বিভিন্ন কামত কোনে সহায় কৰে ? তুমি ঘৰত আনক কিদৰে সহায় কৰা ? তোমাৰ পৰিয়ালৰ বাহিৰে আনৰপৰা তুমি কি সহায় লাভ কৰা বৰ্ণনা কৰা। তুমি সততে সহায় লাভ কৰা ব্যক্তি, ঠাই বা সাংগঠনৰ নামবোৰ কোৱা। দলীয়ভাৱে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে দেখা ঠাই যেনেঃ বজাৰ, চিকিৎসালয়, ডাকঘৰ ইত্যাদিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা। দলীয়ভাৱে বিভিন্ন ঠাই আৰু অনুষ্ঠানৰ কামবোৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা।

টোকা

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

ক্রিয়াকলাপ - 1 :

পঞ্চম শ্ৰেণীৰ শিক্ষার্থীক গণিতৰ 'লাভ-লোকচন' পাঠৰ জৰিয়তে বিভিন্ন পাৰদৰ্শিতাৰ সমন্বয়ৰ এক পৰিকল্পনা প্ৰস্তুত কৰা।

9.4.2 বিভিন্ন বিষয়ৰ ক্ষেত্ৰত সংহতকৰণ

(বহু বিষয়ক সমন্বয়ন)

আপোনালোক সকলোৱে এই ক্ষেত্ৰত নিশ্চয় সহমত প্ৰকাশ কৰিব যে প্ৰতিটো শ্ৰেণীত প্ৰতিটো বিষয় বিষয়ৰ প্ৰকৃতি অনুযায়ী পৃথক পৃথক আৰু এই বিষয়সমূহ শিকাৰ বাবে বিশেষ পদ্ধতি প্ৰয়োগ কৰা হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে : গণিতৰ ক্ষেত্ৰত আৰোহী বা আগমন পদ্ধতি, বুৰঞ্জীত কথা কোৱা, বিজ্ঞান আৰু প্ৰকৃতি অধ্যয়নত প্ৰাকৃতিক পৰ্যবেক্ষণ ইত্যাদি। সেয়ে হ'লেও এইক্ষেত্ৰত গল্পৰ মাধ্যমেৰে গণিতৰ পাঠদান কৰি তলৰ শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ বাবে গণিত বিষয়টো অধিক মনোগ্ৰাহী কৰি তুলিব পাৰি বুলি আপোনালোকে ভাৱেনে ?

শিক্ষাদানৰ বিভিন্ন পদ্ধতিৰ নমনীয় প্ৰয়োগে বিষয়টো শিক্ষার্থীসকলৰ বাবে মনোগ্ৰাহী কৰি তোলাৰ লগতে বিভিন্ন বিষয়ৰ অৰ্থপূৰ্ণ সমন্বয়ন সম্ভৱ কৰি তোলে। শিকন পাৰদৰ্শিতা বা শিকন ফলশ্ৰুতিৰ দিশৰ পৰা বিভিন্ন বিষয়ৰ মাজত সম্পৰ্ক থকা দেখা যায়। সেয়েহে শিকনৰ ফলপ্ৰসূতা বৃদ্ধি আৰু অপ্ৰয়োজনীয় পুনৰাবৃত্তি বৰ্জনৰ বাবে আমি বিভিন্ন বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত বিষয়বস্তুসমূহৰ পাঠদান পৰস্পৰ সম্পৰ্কযুক্ত কৰি পৰিচালিত কৰিব লাগে। এতিয়া আমি এই সংহত পাঠদান পৰিকল্পনা প্ৰস্তুতকৰণৰ ক্ষেত্ৰত গ্ৰহণ কৰিব লগা কৌশলসমূহৰ বিষয়ে কিছু আলোচনা কৰো আহক।

- প্ৰতিটো বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত জ্ঞান আৰু দক্ষতাসমূহ পৃথকে পৃথকে আয়ত্ব কৰিলেও এটা সময়ত সম্পূৰ্ণ পাঠ্যক্ৰমৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত বিভিন্ন বিষয়বস্তু, মূলভাৱ, সমস্যা বা সাধাৰণ ধাৰণাসমূহ সংযুক্ত কৰিব লাগে।
- প্ৰতিটো বিষয়ৰ শিকনৰ বিশিষ্ট প্ৰকৃতি আৰু ফলপ্ৰসূ শিকন পদ্ধতি নিৰ্ধাৰণ কৰিব লাগে।
- সংহত শিকন আৰু শিক্ষণ পদ্ধতিৰ দ্বাৰা বিভিন্ন বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰৰ বিভিন্ন ধাৰণাসমূহৰ সংযোগকৰণৰ সম্ভাৱনীয়তা সম্পৰ্কে পৰীক্ষা কৰা বা অনুসন্ধান কৰিব লাগে।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক বিভিন্ন বিষয়ৰ ক্ষেত্ৰসমূহৰ মাজৰ সম্পৰ্ক বিচৰকৰণত নিৰ্দেশনা প্ৰদান কৰিব লাগে।

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

উদাহৰণ স্বৰূপে তালিকা-৩ ত দেখুওৱা দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ ভাষা, পৰিবেশ অধ্যয়ন আৰু গণিত বিষয়ৰ সংহত পৰিকল্পনাচো পৰ্যবেক্ষণ কৰি চাওঁ আহক।

টোকা

তালিকা-৩ : ভাষা, পৰিবেশ অধ্যয়ন আৰু গণিতৰ সমন্বয়ন (দ্বিতীয় শ্ৰেণী)		
বিষয়বস্তু	পাৰদৰ্শিতা	পাৰদৰ্শিতাৰ সমন্বয়ন প্ৰক্ৰিয়া
আৰুণীৰ গল্প	<p>ভাষা : শুদ্ধ উচ্চাৰণেৰে গল্পটো পঢ়া—</p> <ul style="list-style-type: none"> উত্তৰ লাভৰ বাবে প্ৰশ্ন কৰা। ছবি চাই গল্পটো বৰ্ণনা কৰা। <p>পৰিবেশ অধ্যয়ন :</p> <ul style="list-style-type: none"> বিভিন্ন ঋতু, বিশেষভাৱে বৰ্ষা ঋতুৰ বৰ্ণনা কৰা। বৰষুণৰ বতৰত হোৱা শস্যসমূহৰ নাম কোৱা। খেতিত ব্যৱহাৰ হোৱা সঁজুলিসমূহৰ নাম কোৱা। ভূ-গৰ্ভৰ পানী আৰু বৰষুণৰ পানীৰ মাজত পাৰ্থক্য দেখুওৱা পানী প্ৰদূষণৰ কাৰণ আৰু বৰষুণৰ বতৰত হোৱা সাধাৰণ ৰোগসমূহৰ নাম কোৱা <p>গণিত :</p> <ul style="list-style-type: none"> খেতি পথাৰৰ জ্যামিতিক আকৃতি পানী পৰিমাপ কৰা (অ-মান দণ্ডযুক্ত এককত) উদাহৰণ স্বৰূপে কোনো পাত্ৰৰ দ্বাৰা) বস্তু ব্যৱহাৰ কৰি বিয়োগ কৰা। 	<ul style="list-style-type: none"> ছাত্ৰসকলক বৃত্তকাৰে বহুৱাই লৈ গল্প কথন পদ্ধতি অনুযায়ী গল্পটো ক'ব লাগে। প্ৰশ্ন, আন্তঃদলীয় আন্তঃক্ৰিয়া, শুদ্ধকৰণ ইত্যাদিৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰিবৰ বাবে ছাত্ৰসকলৰ মাজৰ পৰা সৰু সৰু দল তৈয়াৰ কৰা। গল্পটোৰ বিভিন্ন পৰিস্থিতিৰ বিভিন্ন চিত্ৰ প্ৰদান কৰি ছবিবিলাক ক্ৰম অনুযায়ী সজাই গল্পটো ক'বলৈ দিয়া ছাত্ৰসকলক বৰষুণৰ বতৰত তেওঁলোকৰ অনুভূতি বৰ্ণনা কৰিবলৈ দিয়া <p>ছাত্ৰসকলক ক'বলৈ দিয়া বিষয় :</p> <ul style="list-style-type: none"> বৰ্ষাকালত খেতি কৰা শস্যসমূহৰ বিষয়ে ছাত্ৰসকলক বৰ্ণনা কৰিবলৈ দিয়া। ছাত্ৰসকলক খেতি ব্যৱহাৰ হোৱা সঁজুলিসমূহৰ তালিকা প্ৰস্তুত কৰিবলৈ দিয়া (পৰম্পৰাগত আৰু আধুনিক প্ৰযুক্তিভিত্তিক) ভূগৰ্ভৰ পানী আৰু বৰষুণৰ পানীৰ গুণাগুণৰ পাৰ্থক্য দেখুওৱা। বৰষুণৰ পানীৰ প্ৰদূষণ আৰু সাধাৰণ ৰোগ। <p>ইয়াৰ বাহিৰেও ছাত্ৰসকলক সুবিধা লাগে :</p> <ul style="list-style-type: none"> খেতি-পথাৰৰ জ্যামিতিক আকাৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা। পানীৰ বিভিন্ন পৰিমাণসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা (প্ৰতিমানীকৃত আৰু অপ্ৰতিমানীকৃত) খেতি-পথাৰৰ বিভিন্ন আকাৰৰ হাতৰে অঁকা মানচিত্ৰ তেওঁলোকৰ স্থানীয়ভাৱে ব্যৱহৃত বিভিন্ন অপ্ৰতিমানীকৃত জোখসমূহৰ এককসমূহৰ নামৰ তালিকা প্ৰস্তুত কৰা।

টোকা

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে?

বাঞ্ছিত শিকন পাৰদৰ্শিতা বা সক্ষমতাৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি— একক-৪ ব্লক - ১-৩ আলোচনা কৰা ক্ৰিয়াভিত্তিক ব্যৱস্থা ব্যৱহাৰ কৰি শ্ৰেণী কাৰ্য সম্পাদন কৰিলে এই সংহত পৰিকল্পনা অধিক ফলপ্ৰসূ হৈ উঠিব।

9.4.3 আন্তঃবিষয়ক সমন্বয়ন (বিষয়ৰ ক্ষেত্ৰৰ মাজত আৰু ভিতৰত)

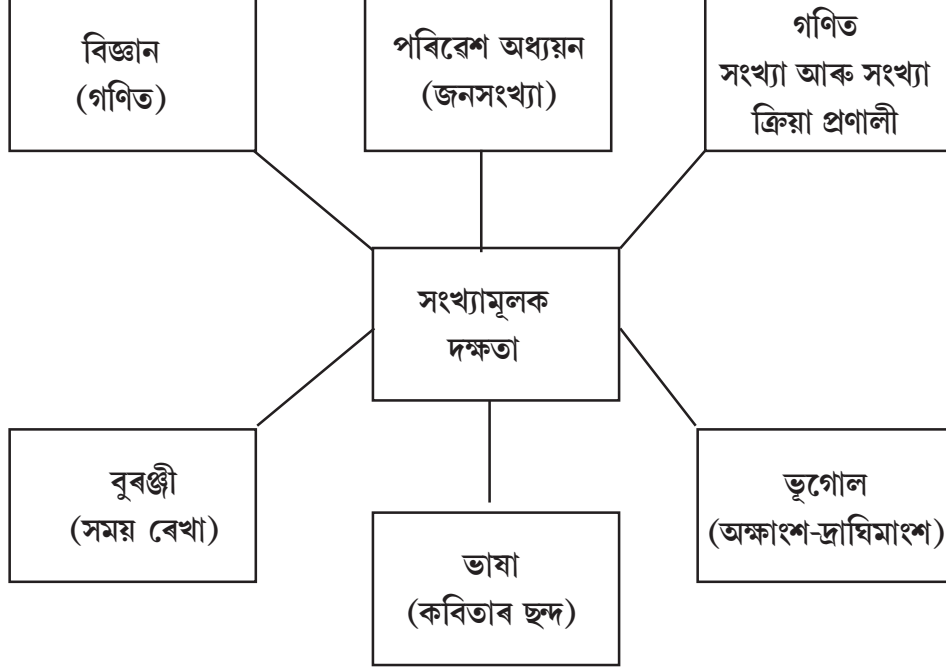
আন্তঃবিষয়ক সমন্বয়ন বহু বিষয়ক সমন্বয়নৰ লগত প্ৰায় একেই ধৰণৰ। বহু বিষয়ক সমন্বয়নৰ ক্ষেত্ৰত বিভিন্ন বিষয়ৰ মাজৰ সম্পৰ্ক চিনাক্তকৰণ আৰু সুযুক্তকৰণ কৰি সংহত পৰিকল্পনা প্ৰস্তুত কৰা হয়, কিন্তু আন্তঃবিষয়ক সমন্বয়নৰ ক্ষেত্ৰত পৰিকল্পনা আৰু কাৰ্য সম্পাদনৰ বাবে বিভিন্ন বিষয়ৰ মাজৰ পৰস্পৰ নিৰ্ভৰশীল আৰু সাধাৰণ জ্ঞান আৰু দক্ষতাসমূহৰ চিনাক্ত কৰা হয়। আন্তঃবিষয়ক সমন্বয়নৰ পৰিকল্পনাৰ ক্ষেত্ৰত তলত উল্লেখ কৰা পৰ্যায়সমূহ অনুসৰণ কৰিব পৰা যায়।

- একাধিক বিষয়ৰ পৰা বিষয়, মূলভাৱ, সমস্যা, বহল ধাৰণা আৰু শিকন ফলশ্ৰুতিসমূহ চিনাক্ত কৰা হয়।
- সাধাৰণ শিকন ফলশ্ৰুতি নিৰ্ধাৰণ কৰা হয়।
- নিৰ্ধাৰিত পাঠৰ বাহিৰৰ জ্ঞান আৰু দক্ষতা আয়ত্ব কৰা হয়।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক সংহত শিকন ব্যৱস্থাবে পাঠ্যক্ৰম ভিত্তিক জ্ঞান আৰু দক্ষতা আয়ত্বকৰণত নিৰ্দেশনা প্ৰদান কৰা হয়।

আন্তঃবিষয়ক সমন্বয়ন প্ৰক্ৰিয়াত বিভিন্ন বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰৰ লগত জড়িত বিভিন্ন ধাৰণা আৰু দক্ষতাসমূহ কোনো এটা মূল দক্ষতা/পাৰদৰ্শিতা বা সক্ষমতা বৃদ্ধিৰ বাবে সংযুক্ত কৰা হয়। কোনো শিকন ফলশ্ৰুতি/দক্ষতা/পৰিদৰ্শিতা বা সক্ষমতা হৈ ইয়াৰ মূল কেন্দ্ৰ আৰু স্বাভাৱিকভাৱে ইয়াৰ শক্তি বৃদ্ধিৰ ইয়াৰ শক্তি বৃদ্ধিৰ বাবে মূল কেন্দ্ৰ আৰু স্বাভাৱিকভাৱে ইয়াৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিয়েই বিভিন্ন বিষয়ৰ প্ৰাসংগিক ধাৰণাসমূহ ইয়াত সন্নিবিষ্ট কৰা হয়। এই ক্ষেত্ৰত যিমান দূৰ সম্ভৱ শিকনক শিক্ষাৰ্থীৰ বাস্তৱ জীৱনৰ লগত সংযুক্তকৰণৰ ওপৰত বিকাশ গুৰুত্ব দিব লাগে।

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

আন্তঃবিষয়ক সমন্বয়নৰ এক চিত্ৰৰূপ তলৰ চিত্ৰ- 9.3-3 উপস্থাপন কৰা হ'ল—

টোকা

আপোনালোকে লক্ষ্য কৰিলে দেখিবলৈ পাব যে আন্তঃবিষয়ক আৰু বহিঃবিষয়ক সমন্বয়নৰ পৰিকল্পনা মূলতঃ একে।

9.4.4 বিষয়ৰ সীমা অতিক্ৰমী বা সীমাবিহীন সমন্বয়ন (বিষয়ৰ ক্ষেত্ৰ বহিৰ্ভূত) :

বিদ্যালয়ত আৰু শ্ৰেণীকক্ষত শিক্ষাৰ্থীক প্ৰদান কৰা শিকন অভিজ্ঞতাসমূহৰ ভিত্তি হৈছে পাঠ্যক্ৰমৰ বিভিন্ন বিষয়সমূহ আৰু এই বিষয়সমূহৰ পাঠ্যপুথিসমূহ। কিন্তু আমি সকলোৰে জানো যে বিদ্যালয়ৰ ভিতৰে বাহিৰে পাঠ্যক্ৰমৰ অভীষ্ট বা অভিপ্ৰেত শিকন ফলশ্ৰুতিতকৈও অধিক শিকন অভিজ্ঞতা লভিব সীমাহীন সুযোগ আছে। এই শিকন অভিজ্ঞতাসমূহৰ সুযোগ প্ৰদান কৰি শিকনক সুদৃঢ় আৰু সমৃদ্ধ কৰিব পৰা যায়। বিভিন্ন শিক্ষা স্তৰৰ শিক্ষাৰ্থীৰ শিকনৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰা সামগ্ৰিক পৰিকল্পনাৰ এই শিকন অভিজ্ঞতাসমূহ নানা প্ৰকাৰেৰে সমন্বয়ন কৰিব পৰা যায়। এইক্ষেত্ৰত অগ্ৰসৰ হ'বৰ বাবে তলত কেইটামান পৰামৰ্শ আগবঢ়োৱা হ'ল—

- সাধাৰণতে বিদ্যালয়ৰ কোনো এটা শ্ৰেণীৰ প্ৰতিটো বিষয়ৰ ক্ষমতা বা পাৰদৰ্শিতা। শিকন ফলশ্ৰুতিসমূহৰ এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰি ৰাখিব লাগে।

টোকা

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

- নিৰ্ধাৰিত কৰ্ম বিৰতিৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত সহ-শৈক্ষিক কাৰ্যাৱলীসমূহৰ পৰিকল্পনা কৰিব লাগে। এই কাৰ্যসূচীসমূহত স্থানীয় উৎসৱত অংশগ্ৰহণ, গুৰুত্বপূৰ্ণ সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান চোৱা, স্থানীয় বজাৰ আৰু আন গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান বা অনুষ্ঠানলৈ যোৱা, বিদ্যালয়ত বিভিন্ন সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান পৰিচালনা কৰা, খেলা-ধূলা আৰু আন মনোৰঞ্জনমূলক অনুষ্ঠান চোৱা আদি কাৰ্যাৱলী অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব লাগে।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে এই কাৰ্যসমূহত অংশগ্ৰহণ কৰাৰ আগতে ইয়াৰ দ্বাৰা আয়ত্ব কৰিব পৰা দক্ষতা/পাৰদৰ্শিতা/শিক্ষণ ফলশ্ৰুতিসমূহৰ এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰি উলিয়াব লাগে। এই তালিকাখন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ লগত আলোচনা কৰি চূড়ান্ত কৰিব লাগে আৰু ইয়াত একাধিক বিষয়ৰ শিকন ফলশ্ৰুতি অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পৰা যায়। এইক্ষেত্ৰত বিশেষ কাৰ্যসমূহতকৈ দক্ষতা আৰু পাৰদৰ্শিতাৰ দিশটো বিশেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে এই অনুষ্ঠানসমূহত অংশগ্ৰহণ কৰি উভতি অহাৰ পিছত পূৰ্বতে নিৰ্ধাৰণ কৰা ফলশ্ৰুতিসমূহৰ বাহিৰেও অতিৰিক্তভাৱে তেওঁলোকে কি নতুন জ্ঞান বা অভিজ্ঞতা আহৰণ কৰিলে সেই সম্পৰ্কে তেওঁলোকৰ লগত আলোচনা কৰিব লাগে। আপোনালোকে দেখিবলৈ পাব যে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে পূৰ্ব পৰিকল্পিত ফলশ্ৰুতিৰ বাহিৰেও অনেক বেছি শিকিব পাৰিছে।
- আলোচনাৰ পিছত এই কাৰ্যসূচীসমূহত অংশগ্ৰহণ কৰি তেওঁলোকে লাভ কৰা অভিজ্ঞতাৰ বিষয়ে এটি চমু প্ৰতিবেদন প্ৰস্তুত কৰিবৰ বাবে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক অনুৰোধ কৰিব লাগে। এই ব্যৱস্থাই তেওঁলোকৰ ভাষিক প্ৰকাশ ক্ষমতা উন্নত কৰাৰ লগতে তেওঁলোকৰ লাভালাভৰ বিষয়ে চিন্তা কৰাত আৰু ইয়াক সংৰক্ষণ কৰাত সহায় কৰিব।

সংক্ষেপে ক'বলৈ গ'লে বিষয়ৰ সীমাবিহীন সমন্বয়নে তলত দিয়া দিশসমূহে সহায় কৰে—

- পাঠ্যক্ৰমৰ শিকন ফলশ্ৰুতিসমূহক পুনঃশক্তি প্ৰদান কৰি শিকনক অধিক অৰ্থপূৰ্ণ কৰে।
- পূৰ্ব পৰিকল্পনা বহিৰ্ভুক্তভাৱে অনেক দক্ষতা আৰু পাৰদৰ্শিতা আয়ত্ব কৰে।
- শিকনক অৰ্ধেক প্ৰাসংগিক আৰু বাস্তৱ জীৱন ভিত্তিক কৰি তোলে।
- বিদ্যালয়ত অন্তৰ্ভুক্ত-বহিৰ্ভুক্ত প্ৰতিটো পৰিস্থিতি যে শিকনৰ উত্তম হ'ব পাৰে এই কথা উপলব্ধিত সহায় কৰে আৰু
- শিকন যে বিদ্যালয় আৰু পাঠ্যক্ৰমৰ সীমাৰ দ্বাৰা সীমাৱদ্ধ নহয় আৰু ই এক অবিৰত প্ৰক্ৰিয়া এই ধাৰণা লাভ কৰাত সহায় কৰে।

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

এই বিষয়ৰ সীমা অতিক্ৰমী/সীমাবিহীন সমন্বয়নক NCF-2005 -ৰ নিৰ্দেশক মূলনীতি 'আনক বিদ্যালয় বহিৰ্ভুক্ত জীৱনৰ লগত সংযোজিতকৰণ'ৰ বাস্তৱ ৰূপায়ণ এক উৎকৃষ্ট উপায় হিচাপে বিবেচনা কৰিব পৰা যায়।

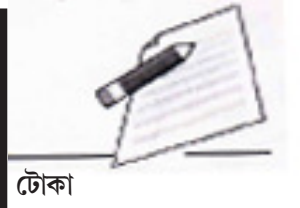
9.5 সংহত পাঠ্যপুথি আৰু শিকন সামগ্ৰী

ইমান সময়ে আমি পাঠ্যক্রম আৰু শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ দ্বাৰা বিভিন্ন ধাৰণা আৰু অভিজ্ঞতাসমূহৰ বিষয়ভিত্তিক শ্ৰেণীকৰণৰ পৰিসীমা কেনেকৈ দূৰ কৰিব পাৰি সেই সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিলো। এইখিনিতে আমাৰ মনত প্ৰশ্ন হয়— এই একে ধৰণৰেই পাঠ্যপুথিসমূহৰো সমন্বয়ন সম্ভৱ নে ?

আমি বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ বিষয়ভিত্তিক পাঠ্যপুথিৰ লগত পৰিচিত। এই পাঠ্যপুথিসমূহত বিভিন্ন ধাৰণাসমূহৰ ক্ৰমবিন্যাসৰ সময়ত শিকনৰ বাবে সুবিধাজনক স্থিতিৰ বিপৰীতে শিকনৰ বাবে সুবিধাজনক হোৱাৰ দিশটোৰ ওপৰতহে প্ৰাধান্য দিয়া হয়। এই পাঠ্যপুথিসমূহৰ বিষয়বস্তুসমূহ মূলতঃ তাত্ত্বিক। বিমূৰ্ত আৰু শিক্ষার্থীৰ বাস্তৱ জীৱনৰ অভিজ্ঞতাৰ লগত সম্পৰ্কহীন কক্ষিত অভিজ্ঞতা ভিত্তিক। এই পাঠ্যপুথিসমূহৰ অনেক সুবিধা আৰু অসুবিধা আছে। তলৰ তালিকা : 4.3-ত ইয়াৰ ব্যাখ্যা কৰা হ'ল—

তালিকা-৪ : পাঠ্যপুথিৰ সুবিধা আৰু অসুবিধা

সুবিধাসমূহ	অসুবিধাসমূহ
<ul style="list-style-type: none">● পাঠ্যপুথিক বিষয়সূচী হিচাপে ব্যৱহাৰ● কিছুমান শিক্ষার্থীৰ বাবে পাঠ্যপুথি ক্ৰিয়াকেন্দ্ৰ হিচাপে প্ৰয়োজন হয়● পাঠ্যপুথিয়ে বিদ্যালয়ৰ সময়ৰ নিয়ন্ত্ৰক হিচাপে কাম কৰে।● পাঠ্যপুথিৰ নিৰ্ধাৰিত শিক্ষণ সংগঠনে জ্ঞানৰ সংৰক্ষণত সহায় কৰে।● পাঠ্যপুথিয়ে প্ৰস্তুত শিকন সামগ্ৰী প্ৰদান কৰে।● ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে আগতীয়াকৈ পাঠ গ্ৰহণৰ বাবে শিক্ষকে প্ৰস্তুত কৰিব পাৰে।● পাঠ্যপুথিবিহীন শ্ৰেণী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে অপেশাদাৰী যেন লাগিব পাৰে।● শুদ্ধ ৰূপত প্ৰস্তুত কৰা পাঠ্যপুথিয়ে গুণগত পাঠ পৰিকল্পনাত সহায় কৰে।● অনভিজ্ঞ শিক্ষকসকলৰ বাবে পাঠ্যপুথিয়ে সহকাৰীৰ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে।	<ul style="list-style-type: none">● পাঠ্যপুথিৰ বিষয়বস্তু প্ৰাথমিক আৰু মনোগ্ৰাহী নহ'ব পাৰে।● পাঠ্যপুথিসমূহে এক আদৰ্শলক্ষিত জগতৰ অৱলোকন কৰি বাস্তৱ সমস্যাসমূহ বিকৃত কৰিব পাৰে।● শিক্ষার্থীৰ ব্যক্তিগত শিকন শৈলীৰ লগত পাঠ্যপুথিসমূহ খাপ খোৱাবিধৰ নহ'ব পাৰে।● পাঠ্যপুথিয়ে শিক্ষকৰ সৃজনীশীলতাক বাধাগ্ৰস্ত কৰিব পাৰে।● শিক্ষকে পাঠ্যপুথিৰ বিষয়বস্তু সংগঠন বা পদ্ধতিসমূহ ভাল নাপালেও ইয়াক অনুসৰণ কৰিবলৈ কোৱা হয়।● পাঠ্যপুথিসমূহে সমূহ অনিৰ্ভৰযোগ্য ভাষাৰে প্ৰয়োগ হ'ব পাৰে।

টোকা

টোকা

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াসমূহ অধিক শিক্ষার্থীকেন্দ্ৰিক হোৱাৰ লগে লগেই শ্ৰেণীকক্ষত বিশেষভাৱে প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ত পৰম্পৰাগত বিষয়ভিত্তিক পাঠ্যপুথিৰ দ্বাৰা শ্ৰেণীকক্ষৰ কাৰ্য সম্পাদন কৰা অসুবিধাজনক হৈ পৰে।

গোট 4-3 : ক্ৰিয়াভিত্তিক শিকন ব্যৱস্থাৰ আলোচনাৰ পৰা আমি উপলব্ধি কৰিব পাৰিছো যে শিকন কাৰ্যাৱলীসমূহ বাস্তৱ জীৱনৰ সমস্যা আৰু পৰিস্থিতিৰ লগত যুক্ত হ'ব লাগে। বিদ্যালয় জীৱনৰ প্ৰাৰম্ভিক পৰ্যায় শিক্ষার্থীক প্ৰদান কৰা শিক্ষণ কাৰ্যসমূহ শিশুৰ পৰিচিত স্থানীয় পৰিৱেশত অভিজ্ঞতাৰ প্ৰতিকৃতি হ'ব লাগে। ইয়াৰ ফলত শিশুৰে গৃহ পৰিৱেশৰ পৰা গৈ বিদ্যালয় পৰিৱেশত খাপ খাব পাৰে। শিশুৰ গৃহ পৰিৱেশৰ কামবোৰ কাৰ্যাৱলী যিকোনো বিষয়ৰ লগত জড়িত হ'ব? আপোনালোকে মনত পেলাব পাৰিবনে?

এটি শিশু প্ৰথমে বিদ্যালয়লৈ আহি মুক্তভাৱে কথা কোৱা আৰু উপযুক্ত ভাষা প্ৰয়োগ কৰি পিছৰ চিন্তা প্ৰকাশ কৰা, আনক সন্মান জনাবলৈ শিকা, চাফ-চিকুনতা, বজাৰ সমাৰৰ সাধাৰণ ধাৰণা ইত্যাদি অনেক অভিজ্ঞতা অৰ্জন কৰে। এই জ্ঞান বা অভিজ্ঞতাসমূহ বিক্ষিপ্তভাৱে শিকিব নোৱাৰি। এটি শিশুৰে সম্পাদন কৰা যিকোনো এটা কাৰ্য বিশ্লেষণ কৰিলে দেখা যায় যে ইয়াৰ লগত অনেক ধাৰণা বা অভিজ্ঞতা জড়িত হৈ থাকে। এই বিশ্লেষণৰ পৰা আজি উপলব্ধি কৰিব পাৰো যে শিশুসকলৰ বাবে সংহত শিকন এক স্বাভাৱিক ব্যৱস্থা। গতিকে, তলৰ শ্ৰেণীসমূহত, সংহত পাঠ্যক্ৰম আৰু শিকন সামগ্ৰীৰ দ্বাৰা পৰিচালিত ক্ৰিয়াভিত্তিক ব্যৱস্থাই শিকন কাৰ্যত বিশেষভাৱে সহায় কৰে।

ক্ৰিয়াকলাপ - 2 :

আপুনি উৎকৃষ্ট বুলি বিবেচনা কৰা এখন পাঠ্যপুথিৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ তালিকাভুক্ত কৰক। এখন ভাল পাঠ্যপুথিৰ বিচাৰ্য দিশসমূহ :

- পাঠ্যপুথি এখন আপোনাৰ শ্ৰেণীৰ চাহিদা আৰু জাতীয় প্ৰয়োজনীয়সমূহৰ লগত সামঞ্জস্যপূৰ্ণ হ'ব লাগে।
- নিৰ্দেশনাসমূহ স্পষ্ট আৰু সহজ আৰু অনুসৰণ কৰিব পৰা বিধৰ হ'ব লাগে।
- বিষয়বস্তুসমূহ শিক্ষার্থীৰ বৰ্তমান আৰু ভৱিষ্যৎ জীৱনৰ বাবে প্ৰাসংগিক হোৱা উচিত।
- পাঠ্যপুথি সমূহত বিভিন্ন ধৰণৰ মনোগ্ৰাহী বিষয় আৰু উপযুক্ত দৃশ্য সামগ্ৰীসহ বিভিন্ন কাৰ্য সন্নিবিষ্ট কৰিব লাগে।
- পাঠ্যপুথিসমূহত উদ্দেশ্যসমূহ স্পষ্টভাৱে উল্লেখ কৰিব লাগে আৰু পাঠ্যপুথিত ইয়াক প্ৰয়োগ কৰিব লাগে।

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

- পাঠ্যপুথিসমূহ শিক্ষার্থীক নিজস্ব মতামত প্রকাশ আৰু শিকন কৌশল প্ৰয়োগত উৎসাহ প্ৰদানৰ ব্যৱস্থা কৰা উচিত।

9.5.1 সংহত পাঠ্যপুথিৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ :

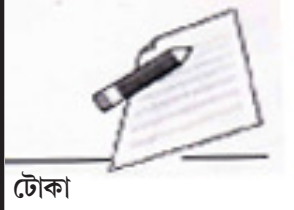
আমাৰ পৰিচিত বিষয় বা বিষয়বস্তুকেন্দ্ৰিক পাঠ্যপুথিসমূহত বিষয়সূচীৰ বিষয় অনুযায়ী বিভিন্ন বিষয়বস্তুসমূহ সজ্জিত কৰা হয় আৰু প্ৰতিটো বিষয়বস্তু অন্তর্ভুক্ত ধাৰণাসমূহ সহজৰ পৰা জটিললৈ ক্ৰমবিন্যাস কৰা হয়। এই বিষয়বস্তু আৰু ধাৰণাসমূহৰ বিন্যাসৰ ক্ষেত্ৰত শিক্ষানুষ্ঠানৰ সুবিধাসমূহৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি নিৰ্ধাৰিত মৌখিক ক্ৰম অনুসৰণ কৰা হয়। প্ৰতিটো বিষয়বস্তুৰ অন্তত ছাত্ৰৰ বাবে কিছুমান প্ৰশ্ন বা অনুশীলন কাৰ্যাৱলী হিচাবে দিয়া হয়। সাধাৰণতে শিক্ষার্থীসকলে এই কামসমূহৰ লিখিত উত্তৰ প্ৰদান কৰিব লাগে। পাঠ্যপুথিসমূহৰ যথেষ্ট গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়বস্তু সন্নিবিষ্ট কৰা হয়। এই পাঠ্যপুথিসমূহৰ অতি কম পৰিমাণে হাস্য-ব্যংগ বিষয়, কাৰ্টুন বা শিক্ষার্থীয়ে সম্পাদন কৰিব লগা কাৰ্য সংস্কৰণক সন্নিবিষ্ট কৰা নহয়।

ক্ৰিয়াকলাপ - 3 :

পঞ্চম শ্ৰেণীৰ ভাষা, গণিত আৰু পৰিৱেশ অধ্যয়ন এই প্ৰতিটো বিষয়ৰ পৰা একোটাকৈ বিষয়বস্তুৰ সংগঠন যেনে ইয়াৰ শিৰোনামা, দৈৰ্ঘ্য, বিষয়বস্তু উপস্থাপনৰ প্ৰকৃতি, ব্যাখ্যাকৰণ আৰু চিত্ৰৰ ব্যৱহাৰ আৰু ইয়াৰ প্ৰাসংগিকতা, পাঠৰ ধাৰণাসমূহ, শিক্ষাকেন্দ্ৰিক উপাদান, পাঠৰ অন্তৰ অনুশীলন আৰু তিনিওটা বিষয়ৰ মাজত যদি কোনো লক্ষ্যণীয় পাৰ্থক্য আছে ইত্যাদি দিশৰ বিশ্লেষণ কৰক।

সংহত পাঠ্যপুথিসমূহৰ বিভিন্ন বিষয়ৰ (বহু বিষয়ক বা আন্তঃবিষয়ক) সমন্বয়কৰ প্ৰাথমিক উদ্দেশ্য হৈছে শিক্ষণৰ বিপৰীতে শিকনত সহায় কৰা। সেইবাবে এই পাঠ্যপুথিসমূহৰ মুখ্য বৈশিষ্ট্যসমূহ হৈছে—

- বিভিন্ন বিষয়ৰ ক্ষেত্ৰত অন্তর্ভুক্ত বিভিন্ন ধাৰণাসমূহ শিক্ষার্থীক বাস্তৱ জীৱনৰ পৰিচিত আৰু আনন্দদায়ক কেন্দ্ৰীয় মূল বিষয়ক ভিত্তি কৰি সজ্জিত কৰা হয়। এই কেন্দ্ৰীয় বিষয়টো পানী, জুই, বজাৰ, যিকোনো উৎসৱ, পাৰ্বন, কমিকে, গল্প, কাৰ্টুন, জনপ্ৰিয় কবিতা ইত্যাদি যিকোনো বিষয় হ'ব পাৰে।
- কেন্দ্ৰীয় বিষয়সমূহ প্ৰাসংগিক আৰু বাস্তৱ জীৱন পৰিস্থিতিৰ লগত সম্পৰ্কযুক্ত, ইয়াৰ দ্বাৰা শিক্ষার্থীক অৰ্থপূৰ্ণ শিকনৰ সুবিধা প্ৰদান কৰা হয়।
- প্ৰতিটো পাঠ বিভিন্ন ছবি, চিত্ৰ উদাহৰণ ইত্যাদিৰ সাহায্যত ব্যাখ্যা কৰা হয়।

টোকা

টোকা

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

এই ব্যাখ্যাসমূহ বিষয়ৰ লগত সম্পূৰ্ণ খাপ খোৱাবিধৰ আৰু এই ব্যাখ্যাকৰণসমূহৰ লগত যথেষ্ট পৰিমাণৰ শিকন কাৰ্যাৱলী জড়িত হৈ থাকে।

- পাঠত অগ্ৰসৰ হোৱাৰ লগেই শিক্ষার্থীয়ে পাঠৰ লগত সংযুক্ত হৈ থকা শিকন কাৰ্যাৱলীসমূহ সম্পাদন কৰিব লাগে। কাৰ্যাৱলীসমূহৰ প্ৰকৃতি ভিন্নমুখী। ইয়াৰ কিছুমান চিত্ৰ অংকন, ৰং কৰা সৃজনাত্মক টোকা, মডেল তৈয়াৰ কৰা, বিভিন্ন সামগ্ৰী আৰু তথ্য সংগ্ৰহ কৰা ছবি বা চিত্ৰ, শব্দ বা কোনো ঘটনাৰ লগত মিলোৱা ইত্যাদি কাৰ্যাৱলীবিহীন সমন্বয়ন অৰ্থহীন।
- পাঠ্যসমূহৰ লগত অনেক আন্তঃক্ৰিয়াসমূহক উপাদান সংযুক্ত হৈ থাকে। এই উপাদানসমূহে শিক্ষার্থীক আনৰ লগত আৰু নিজৰ লগত আন্তঃক্ৰিয়াত সহায় কৰে। পাঠত এই ব্যৱস্থা সমূহৰ উদাহৰণ হৈছে— ‘প্ৰশ্ন প্ৰস্তুত কৰা আৰু সোধা’ ‘শিক্ষকৰ লগত কথা-বাৰ্তা’, ‘সমনীয়াৰ লগত দলীয় কামত গ্ৰহণ’, ‘কিছু সময় চিন্তা কৰা’ ইত্যাদি।
- সমগ্ৰ পাঠটোত আনেক ভিন্নমুখী অনুশীলনমূলক সমস্যা বিস্তৃত হৈ থাকে (সদায় পাঠৰ অন্তত নাথাকে), যিবোৰে শিক্ষার্থীক পাঠৰ প্ৰতি আগ্ৰহী কৰি তোলাৰ লগতে পাঠত নিহিত গৈ থকা ধাৰণাসমূহৰ বোধগম্যতাৰ সহায় কৰে। এক কথাত পাঠ্যপুথিত কাৰ্য সম্পাদন পুথিও সংযুক্ত হৈ থাকে।
- আমাৰ দেশৰ বিভিন্ন ৰাজ্যত প্ৰাথমিক স্তৰৰ শ্ৰেণীসমূহত সংহত পাঠ্যপুথি ব্যৱহাৰ কৰা হয়। NCERT-এ প্ৰস্তুত কৰা প্ৰথম শ্ৰেণী আৰু দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ পাঠ্যপুথিত ভাষা আৰু গণিত সংহত কৰা হৈছে। চতুৰ্থ আৰু পঞ্চম শ্ৰেণীৰ পাঠ্যপুথিত বিজ্ঞান আৰু সমাজ বিজ্ঞান সংহত কৰা হৈছে।

মূল্যায়ন 4 : সংহত আৰু অসংহত পাঠ্যপুথিৰ মাজত অতি কমেও দুটা পাৰ্থক্য কোৱা।

আমি ইতিপূৰ্বে একক ৬-৩ শিক্ষণ-শিকন ব্যৱহাৰ কৰিবলগীয়া সামগ্ৰীসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিছো। সংহত শিকনৰ বাবে কোনো বিশেষ শিকন সামগ্ৰী নাই। এই ক্ষেত্ৰত আমি উপলব্ধ সামগ্ৰীসমূহ কিদৰে ব্যৱহাৰ কৰিছো এইটোহে বিচাৰ্য বিষয়। আপোনালোকে লক্ষ্য ৰাখিব লাগিব বিভিন্ন বিষয়সমূহৰ শিকন ফলশ্ৰুতিৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত শিক্ষার্থীক সহায় কৰিবৰ বাবে নিৰ্ধাৰিত শিকন সামগ্ৰীক কিদৰে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা যায়। এটি উদাহৰণৰে ইয়াক বিচাৰ কৰি চাওঁ আহক।

সামগ্ৰী হৈছে “এটুকুৰা চাবোন”। ইয়াক শিক্ষণ-শিকনৰ বিভিন্ন উদ্দেশ্যত তলত দিয়া ধৰণেৰে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা যায়।

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

ভাষা :

- চাবোন ব্যৱহাৰ সম্পৰ্কে ব্যাখ্যা
- শব্দ গঠন
- আনৰ চিনাক্তকৰণ

গণিত :

- চাবোন টুকুৰা মেৰিয়াই কথা কাগজখনত লিখা দামটো যোগ, বিয়োগ পূৰণ হৰণৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা যায়।
- M.R.P. (ন্যূনতম খুচুৰা মূল্য)ৰ ব্যাখ্যা খুচুৰা মূল্য আৰু পাইকাৰী মূল্য কি? ন্যূনতম খুচুৰা মূল্যৰ ভিত্তিত লাভ-লোকচান কেনেদৰে হিচাপ কৰিব পাৰি? ইত্যাদি
- চাবোন টুকুৰাৰ আকাৰৰ দ্বাৰা ঘন ক্ষেত্ৰৰূপ-ঘনক ইত্যাদি বৰ্ণনা কৰিব পাৰি।

সাধাৰণ বিজ্ঞান :

- চাবোন প্ৰস্তুত কৰিবৰ বাবে কি কি বস্তু ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে।
- চাবোনৰ ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰা কঠিন আৰু কোমল পানীৰ পাৰ্থক্য নিৰ্ধাৰণ

সমাজ বিজ্ঞান :

- চাবোন উৎপাদনৰ স্থান
- চাবোন তৈয়াৰ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা কেঁচা সামগ্ৰী
- পৰিবহনৰ প্ৰক্ৰিয়া আৰু পথ

ক্ৰিয়াকলাপ - 4 :

আপোনালোকৰ পৰিৱেশৰ পৰা যিকোনো শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী নিৰ্বাচন কৰি ইয়াক বিভিন্ন সময়ৰ শিক্ষণ-শিকনত কেনেদৰে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব তাৰ এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰক।

মূল্যায়ন 5 : সংহত পাঠ্যপুথিৰ কোনটো বৈশিষ্ট্য আপুনি সকলোতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলি বিবেচনা কৰে?

আপোনাৰ উত্তৰৰ সপক্ষে যুক্ত প্ৰদান কৰক।

যিহেতু আমাৰ বাস্তৱ জীৱনৰ অভিজ্ঞতা সমূহ বিভিন্ন বিষয়ৰ ক্ষেত্ৰত ভাগ ভাগ হৈ নাথাকে, সেয়েহে শিকন আৰু শিকনত সংহত ব্যৱস্থা এক যৌক্তিক ব্যৱস্থা ই অৰ্থপূৰ্ণ আৰু সামগ্ৰিক শিকনক অধিক ফলপ্ৰসূভাৱে সহায় কৰে। কোনো সংহত পাঠ্যপুথি উপলব্ধ নহ'লেও শ্ৰেণীকক্ষৰ বাহিৰে-ভিতৰে সংহত শিকন আৰু শিক্ষণ ব্যৱস্থা প্ৰয়োগ কৰি বিশেষভাৱে বিদ্যালয় শিক্ষাৰ প্ৰাৰম্ভিক পৰ্যায়ত শিখনৰ গুণগত মানৰ ক্ষেত্ৰত এক পাৰ্থক্যৰ সূচনা কৰিব পৰা যায়।

টোকা

টোকা

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

9.5 সংক্ষেপে জানি থওঁ আহক :

- সংহত শিকন হৈছে শিক্ষার্থীৰ বাস্তৱ জীৱনত তাৎপৰ্যপূৰ্ণ কোনো এটা কেন্দ্ৰীয়বিষয়ৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি বিভিন্ন বিষয়ৰ অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত অন্তৰ্ভুক্ত সম্পৰ্কযুক্ত ধাৰণাক সংঘবদ্ধ কৰি অৰ্থপূৰ্ণ আৰু সামগ্ৰিকভাৱে সংগঠিত কৰা শিক্ষা ব্যৱস্থা।
- সংহত পাঠ্যক্ৰম তিনি প্ৰকাৰৰ : একেটা বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত বিভিন্ন ধাৰণা আৰু দক্ষতা (আন্তঃবিষয়ক), বিভিন্ন বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰৰ ধাৰণা আৰু দক্ষতা (বহু বিষয়ক বা আন্তঃবিষয়ক) আৰু বিষয় বহিৰ্ভূত ক্ষেত্ৰত (বিষয়ৰ সীমা অতিক্ৰমী) বা সীমাবিহীন ধাৰা আৰু দক্ষতাৰ সংযুক্ত কৰি।
- বহু বিষয়ক আৰু আন্তঃবিষয়ক সমন্বয়নত (সামান্য পাঠ্যক্ৰম) শিক্ষণত আৰু শিকন কাৰ্য পৰিচালনা কৰোতে দুই বা ততোধিক বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰৰ জ্ঞান আৰু দক্ষতা সংযুক্ত কৰা হয়।
- বিষয়ৰ সীমা অতিক্ৰম/সীমাবিহীন সমন্বয়নত পৰিকল্পনা বহিৰ্ভূতভাৱে বিভিন্ন দক্ষতা আৰু পাৰদৰ্শিতা অৰ্জন কৰি পাঠ্যক্ৰমৰ শিকন ফলশ্ৰুতিক অধিক শক্তিশালী কৰি তোলা হয়। বিষয়ৰ সীমা অতিক্ৰমী বা সীমাবিহীন সমন্বয়কে শিকনক অধিক অৰ্থপূৰ্ণ, প্ৰাসংগিক আৰু অধিক বাস্তৱ জীৱনকেন্দ্ৰিক কৰি তোলে।
- সংহত পাঠ্যপুথি সমূহৰ কিছুমান নিৰ্ধাৰিত বৈশিষ্ট্য আছে। বিভিন্ন উপাদান আৰু কাৰ্যাৱলী যুক্ত এই পাঠ্যপুথিসমূহে শিকনত উৎসাহ প্ৰদানৰ লগতে শিক্ষাৰ ফলপ্ৰসূতা বৃদ্ধি কৰে।

9.7 অগ্ৰগতিৰ মূল্যায়নৰ মডেল/আৰ্হি উত্তৰ :

মূল্যায়ন 1 : তলৰ যিকোনো তিনিটা :

- বিভিন্ন বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ক্ষেত্ৰৰ ধাৰণাসমূহ সামন্বিত কৰি
- পাঠ্যপুথিৰ অভিজ্ঞতাৰ বাহিৰত বাস্তৱ জীৱনৰ কোনো বিষয় কেন্দ্ৰীয় বিষয় হিচাপে লৈ শিক্ষণ-শিকন কাৰ্য পৰিচালিত কৰি।
- বিভিন্ন শিক্ষণ পদ্ধতি যেনে— প্ৰকল্প পদ্ধতি, পৰ্যবেক্ষণ ইত্যাদি সংযুক্ত কৰি
- সময়সূচী আৰু শিক্ষার্থীৰ দলবন্ধনৰ নমনীয়তা।

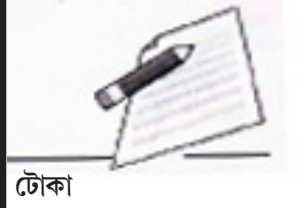
মূল্যায়ন 2 : ৯.২ : তালিকাৰ যিকোনো দুটা

মূল্যায়ন 3 : তলত দিয়া পৰ্যায়সমূহ অনুসৰণ কৰি আপুনি আপোনাৰ

শিশুৰে গণিত কেনেকৈ শিকে ?

পৰিকল্পনা প্ৰস্তুত কৰিব পাৰিব

- জীৱন পৰিস্থিতিৰ লগত সম্পৰ্কযুক্ত প্ৰকল্প নিৰ্বাচন কৰি।
- শিক্ষণৰ সম্পৰ্কযুক্ত ধাৰণা আৰু দক্ষতা চিনাক্ত কৰি
- চিনাক্ত কৰা ধাৰণা আৰু দক্ষতাসমূহ মাজত সংযোগ প্ৰদানৰ পৰিকল্পনা কাৰ্য।
- কাৰ্য সম্পাদনৰ বাবে সময়সূচী আৰু দল গঠন কৰি।

টোকা

মূল্যায়ন 4 : অসংহত আৰু সংহত পাঠ্যপুথিৰ পাৰ্থক্য :

- ইয়াৰ প্ৰথম প্ৰকাৰ বিষয় নিৰ্ধাৰিত বিষয়বস্তু ভিত্তিক, আনহাতেদি, দ্বিতীয় প্ৰকাৰ বাস্তৱ জীৱনৰ কোনো বিষয়/প্ৰসংগ/পৰিস্থিতি ভিত্তিক।
- প্ৰথম প্ৰকাৰ পাঠ্যপুথিত শিকন কাৰ্যাৱলীৰ কোনো সুযোগ নাই। আনহাতেদি দ্বিতীয় প্ৰকাৰ বিভিন্ন শিক্ষণ কাৰ্যাৱলীৰযুক্ত।
- প্ৰথম প্ৰকাৰত আন্তঃক্ৰিয়াৰ কোনো স্থান, কিন্তু দ্বিতীয় প্ৰকাৰৰ ক্ষেত্ৰত এখনৰ লগত আন এখন আৰু দলীয় আন্তঃক্ৰিয়াৰ যথেষ্ট স্থান আছে।

9.8 অনুমোদিত প্ৰসংগসূচী

From the Study Materials

9.9 একক অন্তৰক অনুশীলন :

- ১। প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ৰ প্ৰাৰম্ভিক পৰ্যায়ত সংহত পাঠ্যক্ৰম আৰু সংহত শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ প্ৰয়োজনীয়তাসমূহ কি কি ?
- ২। সংহত পাঠ্যক্ৰম আৰু শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰসমূহৰ চমু বৰ্ণনা দিয়া।
- ৩। প্ৰাথমিক স্তৰৰ শিশুসকলৰ বাবে কেনে ধৰণৰ পাঠ্যপুথি অধিক বাঞ্ছনীয় ? কিয় ?